

Шергіна Л. А.

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бізнес-економіки та підприємництва Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна, shergina.lidiya@kneu.edu.ua
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9031-0616>

Рєпін К. С.

аспірант кафедри бізнес-економіки та підприємництва Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна, kirill090495@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8741-5342>

**ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ ОРГАНІЗАЦІЇ
ЕКОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА
В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Анотація. Статтю присвячено поглибленому дослідженню наукових підходів і законів організації екологічного підприємництва. Окреслено зв'язок положень концепції сталого розвитку з необхідністю організації екологічного підприємництва та економіки з природним середовищем. Обґрунтовано можливості бізнесу в зеленій економіці щодо формування ефекту забезпечення екологічної безпеки у світі. Запропоновано визначення поняття "екологічний бізнес" з урахуванням концепції сталого розвитку. Поставлено завдання, котрі мають бути виконані при розробленні екологічних концепцій, пов'язаних з еколого-економічними проблемами. Подано авторське бачення поняття "екологічне підприємництво" у контексті наукового розгляду екологічних та економічних завдань, що ґрунтуються на інноваційному процесі. Визначено зміст його сутності за допомогою екосистемного, екоінноваційного, організаційного, стандартизаційного й глобального підходів. Адаптовано організаційну базу оцінювання структури, процесів, факторів впливу та результативності розвитку екологічного підприємництва.

Ключові слова: сталий розвиток, екологічне підприємництво, екологічний бізнес, організація, екосистема.

Табл. 1. Літ. 35.

Lidiia Shergina

Ph. D. (Economics), Associate Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine, shergina.lidiya@kneu.edu.ua
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9031-0616>

Kyrylo Riepin

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine, kirill090495@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8741-5342>

**THEORETICAL BACKGROUND OF THE ORGANIZATION
OF ECOLOGICAL ENTREPRENEURSHIP IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE
DEVELOPMENT CONCEPT**

Abstract. The article is devoted to an in-depth study of scientific approaches and laws of the organization of ecological entrepreneurship. The relationship between the provisions of the concept of sustainable development and the need to organize ecological entrepreneurship and economy with the natural environment is outlined. The possibilities of business in the green economy regarding the formation

of the effect, the creation of “ecological business” taking into account the concept of sustainable development are substantiated. The author sets tasks that must be solved in the development of ecological concepts related to ecological and economic problems. The author’s vision of the concept of “ecological entrepreneurship” is presented in the context of scientific consideration of ecological and economic tasks based on the innovation process and aimed at protecting the ecosystem and people. The author recommends determining the essence of “ecological entrepreneurship” using ecosystem, eco-innovation, organizational, standardization and global approaches. The author of the article proposed an adapted organizational base for evaluating the structure, processes, influencing factors and effectiveness of the development of ecological entrepreneurship. According to the author, the development of ecological entrepreneurship is a global challenge, therefore it is necessary to focus on supporting the integrity of the economic and ecological system by developing and implementing effective measures for organizing and conducting business without harming the environment. The development of ecological entrepreneurship can become a guide on the way to sustainable economic development of the country as well as of the most countries of the world.

Key words: sustainable development, ecological entrepreneurship, ecological business, organization, ecosystem.

JEL classification: B41, Q01, Q56.

Екологічне підприємництво сприяє сталому розвитку та зменшує негативний вплив наслідків екологічної кризи. Його поширення скорочує викиди шкідливих речовин в атмосферу, дає змогу раціонально використовувати природні багатства, покращує добробут людей і рівень соціальної справедливості для майбутніх поколінь. Вплив факторів екології на програми розвитку екобізнесу та інвестиційну політику обговорюють вчені й бізнесмени. Еколого-економічні проблеми щодо виснаження природного ресурсу та негативного впливу на здоров’я людей змушують практиків знаходити шляхи вирішення, а вчених удосконалювати теоретичні аспекти екологічного підприємництва. Екологічні виклики трансформують бізнес, актуалізують теоретичний фундамент розгортання екологічного підприємництва, додають запропонованій темі релевантність і практичність.

Проблему екологізації підприємництва всебічно вивчають науковці країн світу. У працях вітчизняних дослідників сформовано теоретичні засади розуміння сутності екологічного підприємництва. Зарубіжні вчені розглядають екологічний бізнес на глобальному ринку з позицій сталого розвитку економічних систем. Однак різноманітні наукові підходи й динамічні практики застосування методів та методик екологічного бізнесу, технічний прогрес і нові проблеми економіки потребують продовження теоретичних досліджень. Наукові аспекти вимагають обґрунтування сутності та теоретичного підґрунтя організації екологічного підприємництва.

Мета статті полягає у виявленні сутності та аналізі наукових підходів і законів організації екологічного підприємництва.

Основні положення концепції сталого розвитку визначають активне екологічне підприємництво з урахуванням екологічних імперативів і застосуванням знань, досвіду, нових технологій. Перехід до сталого розвитку потребує дотримання критеріїв збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь, не погіршуючи екологічних умов життя. Відповідно до концепції варто організовувати екологічне підприємництво з упроваджен-

ням арсеналу наукових підходів, принципів і законів організації, методів оцінювання ефективності при висхідному глобальному конкурентному потенціалі.

Проблеми зв'язку економіки й природного середовища здавна вивчалися вченими різних наукових шкіл. Представник класичної політичної школи В. Петті у працях “*Quantulumcunque or a tract concerning money*” (*Quantulumcunque*, або Трактат про гроші) та “*Treatise of taxes and contributions*” (Трактат про податки і збори) схарактеризував ідею про те, що основою блага є земля і природа, творцем багатства – праця в матеріальному виробництві. В. Кене, котрий належав до фізіократів класичної школи політичної економії, висловив ідею про те, що земля, сільське господарство є провідними факторами економіки та створення національного багатства. Ідеолог школи економічного лібералізму А. Тюрго наголосив, що землі та природа мають бути відокремленими факторами виробництва [1, с. 98–111, 147]. Д. Рікардо створив теорію земельної ренти та сформулював поняття “диференціальна рента”, що визначило відмінність родючої земельної ділянки. Він пов'язав утворення диференціальної ренти з чинним законом спадної родючості ґрунту, відповідно до котрого кожне додаткове вкладення праці та капіталу в обробіток землі з певного моменту супроводжується зниженням урожайності землі [2]. К. Маркс розробив теорію відтворення капіталу, частина якої – відтворення природного ресурсу та природні умови економічного розвитку. Вчений наголосив, що відтворення розвитку суспільства набуває екологічного й економічного характеру [3]. А. Пігу вивчав проблему негативних зовнішніх впливів, пропонуючи виплачувати субсидії постраждалим на підставі податку на шкідливу практику, що заподіяла збитки довкіллю. Інтерналізацію зовнішніх ефектів оточення вчений запропонував створювати з урахуванням компенсації викидів, котра дорівнює екстернальним витратам [4]. С. Кузнець запропонував екологічні криві. Згідно з ними при зростанні доходів на одну людину рівень шкоди навколишньому середовищу збільшується, а потім при досягненні певного рівня добробут людей стає меншим [5].

Універсального розв'язання проблеми взаємодії економіки з природним середовищем не знайдено, а пошуки викликали дискусію вчених. У теорії економічного розвитку Й. А. Шумпетер визнав, що потреба – причина, рушійна сила, початок економічної поведінки господарських організацій. Зовнішні чинники та потреби визначають динаміку економічного процесу та впливають на результати, і виробництво відповідає потребам [6]. Й. Альбрехт розглядав, наскільки застосовні економічні теорії для екобізнесу, і вважав, що Й. А. Шумпетер передбачав розробити механізм підвищення екологічної ролі й розвитку екологічного підприємництва [7, с. 649–661]. Дж. Квін у роботі “*Next big industry: environmental improvement*” (Наступна велика галузь: покращання навколишнього середовища) запропонував розробити наукове поняття “екологічне підприємництво” [8, с. 120–131]. Застосування наукового погляду дає змогу зіставити теоретичні засади розгортання екологічного підприємництва галузі екології та ресурсозбереження й отримання доходів. На думку науковців, екологічні потреби стають причиною сталого розвитку

і провідною силою в екобізнесі. Вчені, спираючись на теоретичні уявлення, неоднозначно трактують сутність поняття “екологічне підприємництво”, у науці та практиці немає його універсального формулювання.

Розвиток екологічної підприємницької діяльності на сприятливому ринку допомагає розширити бізнес, не створювати перешкод. Ідею розуміння екологічного підприємництва як домінанти в екологічній науці запропоновано вченим Г. Берле. В основу наукових підходів до вивчення екологічного підприємництва покладено можливості бізнесу в зеленій економіці щодо формування ефекту та забезпечення екологічної безпеки на планеті [9]. Науковець С. Дж. Беннет удосконалив положення з управління екологічним потенціалом малих підприємств унаслідок економічної кризи та екологічної загрози. Для організації індивідуального екологічного підприємництва він запропонував виокремити напрям екологічного розвитку в бізнесі [10]. У зеленій економіці екологічне підприємництво, на думку вчених, повинне створити вільний світ, і тому Р. Ісаак визначив екологічне, або зелене, підприємництво через глобалізацію в умовах ринку [11, с. 80–90]. Відтак, “для розвитку квітучих садів” А. Андерсон запропонував здійснити екологічні ініціативи [12, с. 135–144]. П. Д. Кеох, М. Дж. Полонські охарактеризували захист довкілля, по-перше, як частину стратегічного плану організації, що намагається знайти механізм боротьби з екологічними проблемами, і, по-друге, як підприємництво, що є цим ефективним механізмом. Вчені розробили модель екологічного бізнесу та обговорили організаційні аспекти такої моделі [13, с. 38–49]. А. Патакія визнав підприємців агентами розвитку сталого суспільства на екологічному бізнесі. Водночас він розглядав концептуальні відмінності між видами екопідприємництва, мету і методологію дослідження екологічних інновацій, стратегію протидії бар’єрам в екобізнесі [14, с. 157–173]. С. Шальтеггер визначив “екопринерів” як підприємців з єдиними ринковими й екологічними цілями в отриманні доходів [15, с. 45–58]. Вчений Д. Гіббс довів, що в політиці екологічної модернізації створюється простір, де зростає потреба в екологічних формах підприємництва та використовуються логічні підходи для сталого розвитку [16, с. 63–78]. Р. Беверідж та С. Гай визнали поступ зеленої економіки через збільшення потреб в інноваційних екотехнологіях, необхідних споживачам [17, с. 665–676]. Процеси модернізації екологічного підприємництва поєднали екологічну модернізацію та політичну діяльність, спрямовану на збереження благополуччя довкілля, інноваційний розвиток промисловості озеленення, мотивацію підприємців через зростання попиту на екологічні продукти.

Вчені докладно аналізували проблеми екологічного підприємництва як реакцію ринку і держави. Всі проблеми розкривалися його практикою, спрямованою на зниження екологічних втрат. Т. Дж. Деан, Дж. С. Мак-Муллен при розв’язанні екологічних проблем синтезували концепцію ринку, бізнесу та теорію провалів ринку, а екологію розглядали як причину кризи. Шляхом до подолання ринкових проблем науковці вважають екологічне підприємництво, що створює потенціал і знижує негативний вплив на довкілля в економічній кризі [18, с. 50–76]. Щоб розвивати екологічний бізнес як стабільний, Л. Е. Шланге запропонував ідею визначати поняття “екологічний бізнес” з

урахуванням концепції сталого розвитку [19, с. 13–32]. Її доповнено вченими Д. Л. Перріс, Ц. Мак-Інніс-Боуерс, котрі представили екологічний бізнес як соціальний [20, с. 359–365]. У зв'язку з цим Дж. Кірквуд, С. Волтон описали процес мотивації підприємницької діяльності методом Case Study, схарактеризованим як багатофакторний, аналізований з урахуванням процесів управління мотивацією екологічного бізнесу [21, с. 200–217; 22, с. 204–228; 23, с. 37–51]. У результаті обговорення формулювань із наукових публікацій автори статті наголошують, що теоретична обґрунтованість організації екобізнесу потребує вдосконалення.

У підсумку зауважимо, що екологічні поняття розробляються дослідниками та пов'язуються з відповідними проблемами в контексті виконання таких завдань:

- визначити екологічне підприємництво як домінуючу теоретичної екосистеми;
- індивідуалізувати його на організованих підприємствах;
- осмислити щодо екологічних модернізацій;
- пояснити екологічне підприємництво як реакцію ринку та держави;
- визначити екологічне виробництво як стійкий бізнес;
- проаналізувати екологічне підприємництво як соціальний бізнес;
- виконати емпіричні дослідження екологічного підприємництва за допомогою факторів впливу.

Перехід до екологічної економіки є процесом сталого розвитку суспільства як екологічного бізнесу, вимагає вдосконалення теоретичних дефініцій, підходів і принципів організації [24].

Авторський опис змісту поняття “екологічне підприємництво” досліджує насамперед теоретичне значення, передбачає науковий розгляд екологічних та економічних завдань, базованих на інноваційному процесі й спрямованих на захист екосистеми і людей; по-друге, організаційні аспекти та характеристики організації інноваційного і соціального бізнесу, що відповідають економічним політикам, законодавству; по-третє, глобальне значення, демонструє ефективне використання та сталий розвиток підприємницького потенціалу щодо людини і навколишнього середовища. Тлумачення сутності екологічного підприємництва демонструє екосистемний, екоінноваційний, організаційний, стандартизаційний та глобальний підходи.

Екосистемний підхід до визначення екологічного підприємництва характеризує системи як одиниці аналізу зв'язків елементів глобальних екосистем із зовнішнім оточенням. Взаємодія учасників екосистеми створює стійкі й ресурсоефективні зв'язки. В екосистемному підході синтезують інтереси та вимоги їх респондентів; передбачають використання цифрових технологій для реалізації Цілей сталого розвитку. Хоча публікації з тематики екосистемного підходу відомі [25; 26, с. 204–228; 27, с. 227–297; 28], але ще недостатньо розкриті на теоретичному рівні сутність, характеристики, структура, організація, зовнішнє середовище екологічних систем. Автори пов'язують екосистемний підхід із формуванням методичного інструментарію аналізу системних ефектів екосистем та економічних показників екологічного бізнесу.

Досягнення сталого розвитку потребує екологічних інновацій, створення попиту за умов, коли традиційні чинники не відображають ринкові ціни. Екоінноваційний підхід у підприємстві поєднує інновації та бізнес, збільшує здатність послідовного впровадження нових технологій, організацію виробничих процесів, одночасно зберігаючи природне середовище й підвищуючи добробут людини. Інноваційні напрями екологізації бізнесу втілюються в конкурентних вигодах при конкуренції й активуються шляхом енергозбереження, безвідходності, ресурсовідновлення та модернізації виробництва екологічно чистої продукції в майбутньому.

Організаційний підхід у розвитку екологічного підприємства сприяє переходу від емпіричного до професійного підходу, дає змогу об'єктивно оцінювати обставини, накопичений досвід чи власний потенціал, підвищує рівень культури менеджменту організацій. У вказаному підході використовуються загальні закони, формуються теоретичні засади організації екологічного підприємства при детальному розгляді ефекту синергії, самозбереження, композиції пріоритетів єдиної екосистеми над окремою та врахування низки потреб.

Типологія впливу загальних законів організації допомагає будувати теоретичне підґрунтя організації екологічного підприємства (таблиця).

Т а б л и ц я

Огляд законів організації екологічного підприємства

Назва закону	Стислий зміст
Закон синергії	Для екосистем існує комплекс ресурсів, де власний потенціал буде більшим за просту суму вхідних ресурсів або значно меншим
Закон самозбереження	Екосистема намагається зберегти сили та використати весь свій потенціал для того, щоб досягти мети
Закон розвитку	Екосистема намагається досягти максимального сумарного потенціалу в процесі проходження етапів життєвого циклу
Закон різноманітності	Різнорозмірність організації, що керує, буде постійно меншою за впорядковану інформацією, ніж різноманітність екосистеми як об'єкта управління
Закон пріоритету цілого над частиною	Стійке функціонування екосистеми визначає єдина мета, яка спрямовує розвиток цілісної організації
Закон урахування системи потреб	В екосистемі дії людей призводять до соціально-економічних потреб та інтересів, що пов'язані із соціальною роллю та економічною мотивацією в житті людини

С к л а д е н о за: *Дорошук Г. А.* Управління організаційним розвитком: теоретичні та концептуальні основи : монографія / за ред. С. К. Харічкова. Одеса : Бондаренко М.О., 2016. 196 с.; Інституційні засади і маркетингові імперативи сталого розвитку : кол. моногр. / [ред. Т. М. Борисова, Г. Л. Монастирський]. Тернопіль : Економічна думка ЗУНУ, 2020. 340 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/39588/1/%D0%91%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A2.%D0%9C.%20%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%202020.pdf>; *Купалова Г. І.* Екологічне підприємство як невід'ємна складова сталого розвитку України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки.* 2011. № 26. С. 35–39.

Загальні закони організації діють діалектично і визначаються об'єктивними тенденціями, співвідношеннями й оптимальними умовами розвитку екосистем. Організація екологічного підприємництва структурує екосистему та переробляє природні ресурси на бізнес-доходи. У цьому контексті цікавим видається викладення сутності організаційного підходу професором А. І. Ковальовим: "Організаційний підхід розкриває питання, котрі економічна теорія, як правило, не бере до уваги. Він передбачає аналіз стратегічних рішень у їх динаміці та зумовлює успіх підприємства в досягненні конкурентних переваг і ефективності процесів: розроблення, адаптації стабільних та впровадження стратегії підприємства залежно від динаміки змін зовнішнього й внутрішнього середовища; розроблення ефективних управлінських рішень, адекватних стратегічним завданням" [32, с. 57]. На думку автора, організаційний підхід – конструктивний напрям аналізу стратегій, спрямованих на поліпшення ефективності бізнес-організації, що досліджується.

Стандартизаційний підхід передбачає створення норм і правил у системі екологічного підприємництва з урахуванням безпеки, технічної та інформаційної сумісності, взаємозамінності, виміру ефективності ресурсів. У межах екосистем категорії "екологія", "суспільство", "управління" визнаються базовими під назвою "стандарти ESG (environmental, social, governance)" і трактуються як стратегії екологічного бізнесу і створення бізнес-моделей [33]. ESG визначають стратегії стійкого зростання організаційної структури [34]. Вони враховують інвесторів, фінансові інститути при розміщенні капіталу для інвестицій, кредитування та отримання прибутку. Принципи ESG свого часу сформулював генеральний секретар ООН К. Аннан та запропонував керівникам корпорацій стратегію боротьби зі зміною клімату. У 2020 р. рейтинг ESG популяризує 800 фірм США. Стандарт ESG приваблює інвесторів корпоративних портфелів, котрі визначають прибуток. Корпорації та організації з рейтингом ESG інтегрують соціальні й економічні складові екобізнесу, співпрацюють із зацікавленими акціонерами та пов'язують дохід з економічними, екологічними й соціальними імперативами компанії.

У порядку денному ООН до 2030 р. задекларовано необхідність концепції сталого розвитку згідно з глобальним підходом [35]. Зміст останнього полягає в ідентифікації екологічного підприємництва у світовій екосистемі. Всупереч координації екології в стратегії сталого розвитку, в глобальних процесах виникає так званий критичний час. При цьому сталий розвиток визначається інноваційною екосистемою, здатною розвивати екологічне підприємництво в повному обсязі. Огляд глобального підходу відповідає вимогам екологічної організації світової спільноти. Його застосовують у системі міжнародних стандартів; при розв'язанні метрологічних, сертифікаційних та інформаційних завдань; під час виконання операцій зі створення, функціонування, зміцнення транснаціональних корпорацій. Глобалізація характеризує мегапотік пересування інтелектуальних, матеріальних і фінансових факторів нагромадження капіталу. Успіх екосистеми в глобальній економіці визначається конкурентними перевагами інноваційних організацій.

Глобалізація екосистеми орієнтована на лібералізацію економіки та капіталу. Розвиток екологічного підприємництва є викликом світового масштабу, котрий вимагає негайної відповіді.

На підставі викладеного доходимо таких висновків. Розгортання екологічного підприємництва в контексті сталого розвитку передбачає теоретичний підхід до розв'язання екологічних завдань, що ґрунтується на інноваційних процесах і спрямований на захист навколишнього середовища і людини. У теорії екології проблеми спрямовані на визначення екопідприємництва як домінанти теорії екосистеми, його індивідуалізацію та модернізацію в організованих компаніях; вивчення з позиції реакції різноманітних ринків, держав, стійких та соціальних бізнесів, оцінювання чинників впливу.

Авторський опис змісту поняття “екологічне підприємство” націлений на дослідження теоретичного змісту, передбачає науковий системний підхід до екологічних завдань, ґрунтується на дії інноваційних процесів. Організаційний аспект екологічного підприємництва визначають організації інноваційного й соціального бізнесу, котрі відповідають економічній політиці та закону. Глобальна роль екобізнесу полягає в ефективному і стабільному використанні підприємницького потенціалу щодо людей та довкілля. Опис сутності екопідприємництва демонструє екосистемний, екоінноваційний, організаційний, стандартизаційний та глобальний підходи.

В екосистемному підході організація екопідприємництва розглядається як одиниця аналізу взаємозв'язку частин глобальної екосистеми із зовнішнім світом, синтезується інтересами та потребами респондентів, передбачає диджиталізацію та характерні для бізнесу інноваційні технології.

Організаційний підхід використовує загальноприйняті закони та формує теоретичне підґрунтя організації екологічного бізнесу з детальним розглядом ефектів у межах: а) синергії; б) самозбереження; в) розвитку; г) композитивності; д) пріоритетів єдиного над окремою екосистемою, обліку системи потреб. Загальні нормативні акти діють за законами діалектики, визначають об'єктивні співвідношення, тенденції, оптимальні умови організації екосистеми. Завдяки організації екологічного підприємництва переробляються ресурси, зростають потенціал і конкурентні переваги екобізнесу.

Стандартизаційний підхід передбачає формування правил в екосистемі на основі безпеки, техніко-технологічних та інформаційних спільних ознак, заміненості й ефективності використання ресурсів. Ефект в екосистемах глобальної економіки залежить від інноваційної організації екологічного підприємництва.

Зміст глобальної концепції – ідентифікація екологічного підприємництва в екосистемі світу. Незважаючи на спільну координацію екологічної стратегії у стратегічному розвитку, у глобальних діях відбувається криза. Глобальний підхід застосовується в системі екологічних стандартів міжнародного рівня; системі метрологічних, сертифікаційних та інформаційних стандартів; системі створення, функціонування і зміцнення транснаціональних корпорацій.

Список використаних джерел

1. *Robbins L.* A History of Economic Thought. The LSE Lectures. Princeton University Press, 1998. 408 p. URL: <https://coollib.net/b/442612-layonel-robbins-istoriya-ekonomicheskoy-mysli/read#t6>.
2. *Ricardo D.* On the Principles of Political Economy and Taxation. (3rd Ed.). 1821 from *The Works and Correspondence of David Ricardo* / ed. by P. Sraffa, M. H. Dobb. Cambridge : Cambridge University Press. 1951. URL: <https://www.econlib.org/library/Ricardo/ricP.html>.
3. *Marx K.* Theories of Surplus Value. *Contained in the Collected Works of Karl Marx and Frederick Engels*, vol. 32. New York : International Publishers, 1989. 543 p.
4. *Stamp J. C.* Industrial Fluctuations. By Arthur Cecil Pigou, professor of Political Economy in the University of Cambridge. (Macmillan & Co. Ltd. 1927. 397 p.). *The Economic Journal*. 1927. Vol. 37, No. 147. P. 418–424. URL: <https://doi.org/10.2307/2223555>.
5. *Kuznets S. S.* Economic Growth and Income Inequality. *The American Economic Review*. 1955. Vol. XLV, No. 1. URL: <https://assets.aeaweb.org/asset-server/files/9438.pdf>.
6. *Schumpeter J. A.* History of Economic Analysis / ed. by E. B. Schumpeter. London : George Allen & Unwin, 1954. 1172 p. URL: <http://digamo.free.fr/schumphea.pdf>.
7. *Albrecht J.* Environmental Issue Entrepreneurship: A Schumpeterian Perspective. *Futures*. 2002. Vol. 34, Iss 7. P. 649–661. URL: [http://dx.doi.org/10.1016/S0016-3287\(02\)00006-X](http://dx.doi.org/10.1016/S0016-3287(02)00006-X).
8. *Quinn J.* Next Big Industry: Environmental Improvement. *Harvard Business Review*. 1971. September – October. P. 120–131.
9. *Berle G.* The Green Entrepreneur: Business Opportunities that Can Save the Earth and Make You Money. Liberty Hall Press, 1991. 200 p.
10. *Bennett S. J.* Ecopreneuring: The Complete Guide to Small Business Opportunities from the Environmental Revolution. New York : John Wiley. 1991. 308 p.
11. *Isaak R.* Globalization and Green Entrepreneurship. *Greener Management International*. 1997. Vol. 18, No. 18. P. 80–90.
12. *Anderson A.* Cultivating the Garden of Eden: Environmental Entrepreneurship. *Journal of Organizational Change Management*. 1998. Vol. 11, Iss. 2. P. 135–144. URL: <https://doi.org/10.1108/09534819810212124>.
13. *Keogh P. D., Polonsky M. J.* Environmental Commitment: A Basis for Environmental Entrepreneurship? *Journal of Organizational Change Management*. 1998. Vol. 11, Iss. 1. P. 38–49. URL: <https://doi.org/10.1108/09534819810369563>.
14. *Patakia A.* Grassroots Ecopreneurs: Change Agents for a Sustainable Society. *Journal of Organizational Change Management*. 1998. Vol. 11, Iss. 2. P. 157–173. URL: <https://doi.org/10.1108/09534819810212142>.
15. *Schaltegger S.* Framework for Ecopreneurship: Leading Bioneers and Environmental Managers to Ecopreneurship. *Greener Management International*. 2002. No. 38. P. 45–58. URL: <https://www.jstor.org/stable/greemanainte.38.45>.
16. *Gibbs D.* Sustainability Entrepreneurs, Ecopreneurs and the Development of a Sustainable Economy. *Greener Management International*. 2006. No. 55. P. 63–78. URL: https://www.researchgate.net/publication/263114808_Sustainability_Entrepreneurs_Ecopreneurs_and_the_Development_of_a_Sustainable_Economy.
17. *Beveridge R., Guy S.* The Rise of the Eco-Preneur and the Messy World of Environmental Innovation. *Local Environment*. 2005. Vol. 10, Iss. 6. P. 665–676. URL: <https://doi.org/10.1080/13549830500321972>.
18. *Dean T. J., McMullen J. S.* Toward a Theory of Sustainable Entrepreneurship: Reducing Environmental Degradation Through Entrepreneurial Action. *Journal of Business*

Venturing. 2007. Vol. 22, Iss. 1. P. 50–76. URL: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jbusvent.2005.09.003>.

19. Schlange L. E. Stakeholder Identification in Sustainability Entrepreneurship. *Greener Management International*. 2009. No. 55. P. 13–32. URL: <https://www.jstor.org/stable/greemanainte.55.13>.

20. Parris D. L., McInnis-Bowers C. Social Entrepreneurship Questioning the Status Quo: Waste as a Resource. *Journal of Economic Issues*. 2014. Vol. 48, Iss. 2. P. 359–365. URL: <http://dx.doi.org/10.2753/JEI0021-3624480209>.

21. Kirkwood J., Walton S. How Ecopreneurs' Green Values Affect Their International Engagement in Supply Chain Management. *Journal of International Entrepreneurship*. 2010. Vol. 8. P. 200–217. URL: <https://doi.org/10.1007/s10843-010-0056-8>.

22. Kirkwood J., Walton S. What Motivates Ecopreneurs to Start Businesses? *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*. 2010. Vol. 16, Iss. 3. P. 204–228. URL: <https://doi.org/10.1108/13552551011042799>.

23. Kirkwood J., Walton S. How Green is Green? Ecopreneurs Balancing Environmental Concerns and Business Goals. *Australasian Journal of Environmental Management*. 2014. Vol. 21, Iss. 1. P. 37–51. URL: <https://doi.org/10.1080/14486563.2014.880384>.

24. Ловінська А. Г., Олійник Я. В., Кучерява М. В. Методичні підходи до оцінки внеску компаній у реалізацію Цілей сталого розвитку та протидію COVID-19. *Фінанси України*. 2020. № 10. С. 47–63. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2020.10.047>.

25. Moore J. *The Death of Competition: Leadership and strategy in the age of business ecosystems*. New York : Harper Business, 1996. 320 p.

26. Erkkö A., Llewellyn T. Innovation ecosystems: implications for innovation management. *Oxford Handbook of Innovation Management* / ed. by M. Dodgson, D. M. Gann, N. Phillips. Oxford, UK : Oxford University Press, 2014. P. 204–228. URL: https://www.researchgate.net/publication/282122544_Innovation_Ecosystems_Implications_for_Innovation_Management.

27. Teece D. J. Dynamic capabilities and (digital) platform lifecycles. *Entrepreneurship, Innovation, and Platforms, Advances in Strategic Management*. 2017. Vol. 37. P. 227–297. URL: <http://dx.doi.org/10.1108/S0742-332220170000037008>.

28. Brown R., Mason C., Mawson S. Increasing “The Vital 6 Percent”: Designing Effective Public Policy to Support High Growth Firms. *Nesta Working Paper*. 2014. No. 14/01. URL: https://www.academia.edu/16858150/Increasing_the_vital_6_per_cent_designing_effective_public_policy_to_support_high_growth_firms.

29. Дорошук Г. А. *Управління організаційним розвитком: теоретичні та концептуальні основи : монографія / за ред. С. К. Харічкова*. Одеса : Бондаренко М.О., 2016. 196 с.

30. Інституційні засади і маркетингові імперативи сталого розвитку : кол. моногр. / [ред. Т. М. Борисова, Г. Л. Монастирський]. Тернопіль : Економічна думка ЗУНУ, 2020. 340 с. URL: <http://dSPACE.wunu.edu.ua/bitstream/316497/39588/1/%D0%91%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A2.%D0%9C.%20%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%202020.pdf>.

31. Купалова Г. І. Екологічне підприємництво як невід’ємна складова сталого розвитку України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2011. № 26. С. 35–39.

32. Ковалев А. И. *Управление реструктуризацией предприятия : монография*. Киев : АВРИО, 2006. 368 с .

33. Олійник Я. В., Кучерява М. В. Удосконалення нормативно-правового забезпечення нефінансової звітності в Україні як результат співпраці з міжнародними інсти-

туціями. *Фінанси України*. 2019. № 11. С. 31–43. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2019.11.031>.

34. Матос П. ESG-принципи та відповідальне інституційне інвестування у світі: Критичний огляд досліджень : пер. з англ. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2020. 88 с. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3668998>.

35. Звітність підприємств про сталий розвиток в умовах пандемії COVID-19: монографія / Т. І. Єфименко, Л. Г. Ловінська, Я. В. Олійник, М. В. Кучерява ; “ДННУ Акад. фін. управління”. Київ, 2021. 242 с. URL: https://afu.kiev.ua/getfile.php?page_id=1030&num=1.

References

1. Robbins, L. (1998). *A History of Economic Thought. The LSE Lectures*. Princeton University Press. Retrieved from <https://coollib.net/b/442612-layonel-robbins-istoriya-ekonomicheskoy-mysli/read#t6>.
2. Ricardo, D. (1951). On the Principles of Political Economy and Taxation. (3rd Ed.). In Sraffa, P., & Dobb, M. H. (Eds.). *1821 from The Works and Correspondence of David Ricardo*. Cambridge: Cambridge University Press. Retrieved from <https://www.econlib.org/library/Ricardo/ricP.html>.
3. Marx, K. (1989). Theories of Surplus Value. In *Contained in the Collected Works of Karl Marx and Frederick Engels*, vol. 32. New York: International Publishers.
4. Stamp, J. C. (1927). Industrial Fluctuations. By Arthur Cecil Pigou, professor of Political Economy in the University of Cambridge. (Macmillan & Co. Ltd. 1927. 397 p.). *The Economic Journal*, 37 (147), 418–424. DOI: 10.2307/2223555.
5. Kuznets, S. S. (1955). Economic Growth and Income Inequality. *The American Economic Review*, XLV (1). Retrieved from <https://assets.aeaweb.org/asset-server/files/9438.pdf>.
6. Schumpeter, J. A. (1954). *History of Economic Analysis*. London: George Allen & Unwin. Retrieved from <http://digamo.free.fr/schumphea.pdf>.
7. Albrecht, J. (2002). Environmental Issue Entrepreneurship: A Schumpeterian Perspective. *Futures*, 34 (7), 649–661. DOI: 10.1016/S0016-3287(02)00006-X.
8. Quinn, J. (1971, September – October). Next Big Industry: Environmental Improvement. *Harvard Business Review*, 120–131.
9. Berle, G. (1991). *The Green Entrepreneur: Business Opportunities that Can Save the Earth and Make You Money*. Liberty Hall Press.
10. Bennett, S. J. (1991). *Ecopreneuring: The Complete Guide to Small Business Opportunities from the Environmental Revolution*. New York: John Wiley.
11. Isaak, R. (1997). Globalization and Green Entrepreneurship. *Greener Management International*, 18 (18), 80–90.
12. Anderson, A. (1998). Cultivating the Garden of Eden: Environmental Entrepreneurship. *Journal of Organizational Change Management*, 11 (2), 135–144. DOI: 10.1108/09534819810212124.
13. Keogh, P. D., & Polonsky, M. J. (1998). Environmental Commitment: A Basis for Environmental Entrepreneurship? *Journal of Organizational Change Management*, 11 (1), 38–49. DOI: 10.1108/09534819810369563.
14. Patakia, A. (1998). Grassroots Ecopreneurs: Change Agents for a Sustainable Society. *Journal of Organizational Change Management*, 11 (2), 157–173. DOI: 10.1108/09534819810212142.
15. Schaltegger, S. (2002). Framework for Ecopreneurship: Leading Bioneers and Environmental Managers to Ecopreneurship. *Greener Management International*, 38, 45–58. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/greemanainte.38.45>.

16. Gibbs, D. (2006). Sustainability Entrepreneurs, Ecopreneurs and the Development of a Sustainable Economy. *Greener Management International*, 55, 63–78. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/263114808_Sustainability_Entrepreneurs_Ecopreneurs_and_the_Development_of_a_Sustainable_Economy.
17. Beveridge, R., & Guy, S. (2005). The Rise of the Eco-Preneur and the Messy World of Environmental Innovation. *Local Environment*, 10 (6), 665–676. DOI: 10.1080/13549830500321972.
18. Dean, T. J., & McMullen, J. S. (2007). Toward a Theory of Sustainable Entrepreneurship: Reducing Environmental Degradation Through Entrepreneurial Action. *Journal of Business Venturing*, 22 (1), 50–76. DOI: 10.1016/j.jbusvent.2005.09.003.
19. Schlange, L. E. (2009). Stakeholder Identification in Sustainability Entrepreneurship. *Greener Management International*, 55, 13–32. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/greemanainte.55.13>.
20. Parris, D. L., & McInnis-Bowers, C. (2014). Social Entrepreneurship Questioning the Status Quo: Waste as a Resource. *Journal of Economic Issues*, 48 (2), 359–365. DOI: 10.2753/JEI0021-3624480209.
21. Kirkwood, J., & Walton, S. (2010). How Ecopreneurs' Green Values Affect Their International Engagement in Supply Chain Management. *Journal of International Entrepreneurship*, 8, 200–217. DOI: 10.1007/s10843-010-0056-8.
22. Kirkwood, J., & Walton, S. (2010). What Motivates Ecopreneurs to Start Businesses? *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 16 (3), 204–228. DOI: 10.1108/13552551011042799.
23. Kirkwood, J., & Walton, S. (2014). How Green is Green? Ecopreneurs Balancing Environmental Concerns and Business Goals. *Australasian Journal of Environmental Management*, 21 (1), 37–51. DOI: 10.1080/14486563.2014.880384.
24. Lovinska, L., Oliynyk, Ya., & Kucheriava, M. (2020). Methodological approaches to assessing companies contribution to the implementation of SDGs and counteraction to COVID-19. *Finance of Ukraine*, 10, 47–63. DOI: 10.33763/finukr2020.10.047 [in Ukrainian].
25. Moore, J. (1996). *The Death of Competition: Leadership and strategy in the age of business ecosystems*. New York: Harper Business.
26. Erkkö, A., & Llewellyn, T. (2014). Innovation ecosystems: implications for innovation management. In Dodgson, M., Gann, D. M., & Phillips, N. (Eds.). (2014). *Oxford Handbook of Innovation Management*, pp. 204–228. Oxford, UK: Oxford University Press. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/282122544_Innovation_Ecosystems_Implications_for_Innovation_Management.
27. Teece, D. J. (2017). Dynamic capabilities and (digital) platform lifecycles. *Entrepreneurship, Innovation, and Platforms, Advances in Strategic Management*, 37, 227–297. DOI: 10.1108/S0742-332220170000037008.
28. Brown, R., Mason, C., & Mawson, S. (2014). Increasing “The Vital 6 Percent”: Designing Effective Public Policy to Support High Growth Firms. *Nesta Working Paper*, 14/01. Retrieved from https://www.academia.edu/16858150/Increasing_the_vital_6_percent_designing_effective_public_policy_to_support_high_growth_firms.
29. Doroshchuk, H. A. (2016). *Management of organizational development: theoretical and conceptual foundations*. Odesa: Bondarenko O. M. [in Ukrainian].
30. Borysov, T. M., & Monastyrskyi, H. L. (2020). *Institutional foundations and marketing imperatives of sustainable development*. Ternopil: Ekonomicna dumka WUNU. Retrieved from <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/39588/1/%D0%91%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A2.%D0%9C.%20%D0%9>

C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%202020.pdf [in Ukrainian].

31. Kupalova, H. I. (2011). Ecological entrepreneurship as an integral component of sustainable development of Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Military-special sciences*, 26, 35–39 [in Ukrainian].

32. Kovalev, A. I. (2006). *Management of enterprise restructuring*. Kyiv: AVRIO [in Russian].

33. Oliynyk, Ya., & Kucheriava, M. (2019). Improvement of legislation for non-financial reporting in Ukraine as the result of cooperation with international institutions. *Finance of Ukraine*, 11, 31–43. DOI: 10.33763/finukr2019.11.031 [in Ukrainian].

34. Matos, P. (2020). *ESG and Responsible Institutional Investing Around the World: A Critical Review*. Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House. DOI: 10.2139/ssrn.3668998 [in Ukrainian].

35. Iefymenko, T., Lovinska, L., Oliynyk, Ya., & Kucheriava, M. (2020). *Enterprise reporting on sustainable development in the context of the COVID-19 pandemic*. Kyiv: SESE “The Academy of Financial Management”. Retrieved from https://afu.kiev.ua/getfile.php?page_id=1030&num=1 [in Ukrainian].